

ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

УДК 6871:677.076.6(477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.2.18>**Бутенко Елеонора Геннадіївна**студент кафедри теорії та методики декоративного мистецтва
художньо-графічного факультетуДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ВИШИВКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ХУДОЖНЬОГО ДЕКОРАТИВНО – ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито історичні витоки української народної вишивки. Виходячи з мети дослідження розгляду історії української народної вишивки в контексті декоративно-прикладного мистецтва, визначено необхідним окреслення її суттєвих культурологічних підвалів. Обґрунтовано думку про те, що українська народна вишивка є особливим видом художньо-декоративного мистецтва. Констатовано, що, незважаючи на широке коло публікацій, присвячених українській народній вишивці, одним із важливих завдань є висвітлення того факту, що орнамент та тканина як вид народного декоративно-прикладного мистецтва, є способом художнього осмислення та переосмислення цілісного Всесвіту. Хоча в сучасній культурі орнамент – не більше як прикраса, але колись ці узорі мали важливе значення, тому розкриття семантики Давніх символів є надзвичайно складним і важливим завданням у цьому контексті. У висновках наголошено, що українська народна вишивка є важливою художньою цінністю, яка виконує естетичну, пізнавальну, комунікаційну функцію. Встановлено, що українську народну вишивку як особливий вид декоративно-прикладного мистецтва характеризує багатоманітність художньо-образних композицій, у ній втілено чудеса народної вигадки, фантазії на засадах геометризованого методу зображення краси землі, природи, сонця, людини. В українській народній вишивці досить чітко відображене образно-символічне орнаментальне багатство народного мистецтва, яке дає численні зразки геніальних композицій, що мають високий рівень художнього трактування і в інших видах народного мистецтва. Народна вишивка є унікальним вираженням народної графіки, вона зберігла й несе в собі особливу культуру народної декоративної лінії. На основі аналізу народної символіки (орнаментальних мотивів та особливостей їх застосування) доведено, що українська народна вишивка є особливим видом художньо-декоративного символізму, де орнаменталія відбувалася за чіткою традиційною системою, пов'язаною із сакральною, символічною та естетичною функціями.

Визначено перспективи подальшого дослідження теми та заявлено, що вивчення української народної вишивки як особливого виду художнього переосмислення Всесвіту продовжуватиметься до розкриття цієї теми, особливо в контексті її образно-символічного вираження і трактування закладеного сенсу.

Ключові слова: вишивка, народна вишивка, орнамент, образ, символ, знак, художнє осмислення світу.

Постановка проблеми. Українська народна вишивка є одним із «традиційно класичних» видів декоративно-прикладного мистецтва, яка донині використовується в різноманітних варіаціях задля прикрас тканин, одягу, інтер'єрів і водночас зберігає своє культово-обрядове призначення. У просторі декоративно-прикладного мистецтва українська народна вишивка є таким символічно-семантичним історичним записом буття народу, який відображається через космологічно-архаїчні орнаменти, що походять ще з язичницьких вірувань та їхньої міфологічно-символічної основи.

Актуальним є той факт, що, хоча змінюються звичаї, одяг, інші форми матеріальної культури, але певні символи української народної вишивки зберігаються тисячоліттями. Ці символи відігравали та відіграють роль магічних формул, вони історично були графічно зафіксованими моліннями, зверненням до вищих сил, а проте людська думка могла відобразитися тільки за допомогою низки пов'язаних загальним змістом сюжетних концептів.

На нашу думку, застосовані народні символи та закодований символічний орнамент вишивки як виду народного декоративно-прикладного мистецтва є певними цілісними засобами художнього осмислення і переосмислення світу. Про них, незважаючи на відсутність письмових джерел про сутність відомих символів, можна судити за збереженими старовинними предметами, за фрагментами переказів, за піснями й обрядами. Виявлення та окреслення змісту символіки та семантики концептів в українській народній вишивці актуальним є тому, що народна символіка – важливий виток для розуміння духовного життя народу, а через нього – усвідомлення рушійних сил багатьох історичних подій.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасний стан досліджень, основу яких склали монографії, статті, посібники, довідники, загальномовні словники, енциклопедії, періодичні видання, поєднується з історичними витоками. Коли почав систематизуватися фактологічний матеріал, формувалися критерії його наукової оцінки, створювалися приватні колекції вишивок, відкривалися музеї. Ініціаторами збирання колекції були І. Франко, В. Шухевич, М. Зубрицький, Л. Українка, О. Сластіон.

Філософсько-культурологічне осмислення української культурно-світоглядної спадщини в загальносвітовому культурному контексті здійснено у працях С. Кримського [1], М. Поповича [2], І. Мойсеєва, В. Жмиря, О. Забужко. Символіці українського орнаменту присвячено монографію і наукові праці Т. Кара-Васильєвої, І. Работної, А. Чорноморець.

О. В. Добродум досліджувала символ Світового Дерева, в основі якого містяться певні єдині універсально-архетипні форми колективного несвідомого [3], Л. М. Андрушко аналізувала функції, семантику, художні особливості українського рушника та надала його типологію. Уваги заслуговують наукові праці та історично-етнографічні дослідження Р. Захарчук-Чугай, О. Косміної, Ю. Мельничука, М. Селівачова та інших [4; 5; 6; 7] щодо українського народного вбрання, орнаментики й символіки, в яких дуже ґрунтовно проаналізовано та описано складові комплекси українського традиційного костюму різних регіонів, характеристики декорування одягу й семантики української вишивки.

На засадах проведеного порівняння із принципами, якими керувалися під час оздоблення одягу, в дослідженнях виявлено смислове значення вишивки, схарактеризовано види і смислове наповнення орнаментів. Авторами доведено, що для використання орнаментів відповідно до їхнього семантичного значення та для того, щоб вишиті речі були не лише елементом декору, але й мали оберегове значення, яким наділяли їх наші пращури, необхідні знання з історії декоративно-ужиткового мистецтва, вишивки, етнографії тощо [4; 5; 6; 7]. Загалом на основі досліджень сформульовано думку про історично існуючі різні елементи декорування з використанням елементів традиційної української народної вишивки.

Не досить висвітлені аспекти проблеми. Незважаючи на певне коло публікацій, присвячених українській народній вишивці, одним із досить важливих завдань є висвітлення її як особливого виду художньо-декоративного мистецтва у просторі її символізму на засадах розкриття сутності символіки та семантики задіяних давніх символів.

Мета нашого дослідження – виявлення історичних витоків української народної вишивки в контексті естетично-художньо-природних її характеристик, розкриття сутнісного в символічному вираженні орнаменту, а також обґрунтування думки про те, що українська народна вишивка є особливим видом художньо-декоративного символізму.

Методологія дослідження. Методологічні засади нашого дослідження складаються з положень, по-перше, із застосуванням терміну «семантика» (з грец. – знак, позначка), яка поділяється на три підвиди (семантика символів, семантика кольорів, семантика чисел) та розглядається у трьох площинах: екзотеричній, понятійній та езотеричній. Ю.О. Мельничуком

обумовлено поняття про те, що «екзотерично – це вивчати форми символу, його складові частини, лінії, кольори, інші параметри за допомогою органів чуття. Понятійно – це проникнення в ідею, що лежить за символом, яка може бути виражена в його імені, у змісті та значенні як цілого, так і часткового. Езотерично – це визначити ступінь дії символів чи їхньої енергії на людину, якість тих вібрацій, які пробуджує символ у якомусь із наших духовних центрів (чакр)» [6, с. 5–10]. По-друге, методологічні засади нашого дослідження складаються з семіотичного аналізу, з якого походять положення про те, що «найповніше система символів проявлена в орнаментиці..., і це – мова культури, що виникла на основі символічної системи релігійних і соціоетичних заборон і розпоряджень, прийнятих у певному етносі..., а орнамент являє собою досить складну художню структуру, задля створення якої використовуються різні виразні засоби: колір, фактура й математичні основи орнаментальної композиції (ритм, симетрія тощо). Всі його частини поєднані між собою змістовно і створюють єдиний художній образ» (за Л. С. Азарцевою) [8, с. 98–111].

У цьому контексті «завданням дослідників є інтерпретація таких символів задля розуміння змісту культурно значущої інформації, яка історично організовувалась у вербальні, образні, формалізовані знакові системи й культурні тексти, основані на повторенні й чергуванні складників» (за Л. С. Азарцевою) [8, с. 98–111].

Наше методологічне сходження до створення уявлення про українську народну вишивку як особливий вид художнього декоративно-прикладного мистецтва та про українську народну вишивку як особливий вид художньо-декоративного символізму базується на концептуальній матриці, у межах якої приділена увага задіяним та застосованим народним символам; це історично укладена в символах низка вірувань, звичаїв, обрядів, духовних прагнень та загалом народного інтелекту народу, яка залишається ще не розгаданою до кінця таємницею. Українській народній вишивці властива інформативна та комунікативна функції (барвисті орнаменти не просто малюнки, але і змістовні знаки-символи, що впродовж тривалого часу зазнавали змін і перетворень). Художня мова орнаментів така ж багата, як і мова народної поетичної творчості, а в орнаментальних знаках можна вбачати своєрідну прамову, читати у вишиваних текстах про важливі події суспільного життя.

Актуальним для методології нашого дослідження вважаємо аксіоматичні положення, що українська народна вишивка – це укладена в символах екзистенція як переживання, це текст та особливі народні символи.

Основний зміст. Історично очевидним є той факт, що українське народне декоративно-прикладне мистецтво є унікальним явищем національної культури, яке завжди правдиво відображало світове життя нації, її духовне багатство, рівень культури, творчі сили і здібності, енергію та виступало як феномен незнищенності. Українська народна вишивка є тим класичним видом народного мистецтва, що розкриває творчий потенціал народу, вершини мистецького хисту майстрів. Звертаючись до сьогодення, можна виокремити головне, що «українська народна вишивка – це не тільки майстерність народних умільців, але й скарбниця символів – вірувань, звичаїв, обрядів, духовних прагнень, інтелекту українського народу, що говорить і про її особливість» [9]. Як підкреслює Н. М. Волянчук, «у всьому декоративному мистецтві немає іншого такого предмета, який би концентрував у собі стільки різноманітних символічних значень. У вишивці рушників знайшли відображення орнаменти, ототожнені з образами добра, краси, захисту від усього злого й недоброго» [10, с. 192].

Українська народна вишивка різних регіонів України – це не тільки віддзеркалення культурної пам'яті народу, що населяє певну територію. Для кожної місцевості притаманні свої узорні, колористична гама, орнаменти, техніка виконання вишивки. Але всі регіони об'єднує те, що майстрині вкладали у вишивку всю душу та всі вміння. Фактично йдеться про певні символічні канони, що відрізняють вишивку й так само визначають її особливість [11;12].

Довголіття символіки української народної вишивки виявляє ще одну її особливість, завдяки якій вона існує донині та, за визначенням В. Кара-Васильєвої і А. О. Заволокіної, «живе повнокровним життям, прикрашає сучасний інтер'єр, одяг, надаючи йому своєрідності

й неповторності. Вивчаючи традиції народного вбрання, засоби його декоративного оздоблення, модельєри, конструктори, художники створюють сучасні моделі одягу, в яких виявляються риси індивідуального смаку, звільнені від загальної стандартизації, кожна з яких несе тепло рук майстра» [13, с. 6–7]. Переосмислення символіки української народної вишивки, на думку О. Лебеденко, має «дуже важливе значення для розуміння культурного розвитку України та історії культури й побуту» [14].

Доречно звернути увагу на те, що розглядання української народної вишивки як окремого, символічного по суті виду декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва передбачає звернення до уявлень про сутність символіки й окреслення її знакового відношення до світопізнання та світорозуміння, символічного переосмислення Всесвіту загалом. Особливість української народної вишивки В. О. Радкевич і Г. М. Пашенко вбачають у тому, що «будь-який малюнок вишивки несе певну інформацію. Тому незнання давньої символіки, її довільне трактування і використання руйнує культурну спадщину, породжує курйози, невігластво тих, хто вважає давнє письмо, стародавні символи забаганкою чи дурницею. Звідси й народжується необхідність аналітичного осмислення того, що розкриває світоглядну суть пращурів» [15, с. 77].

На нашу думку, задля виявлення й окреслення витоків символічного переосмислення Всесвіту в царині художньої народної вишивки доречно звернутися до висловлення О. Боряк про те, що «в етнокультурологічних нарисах це складає своєрідну мозаїчну панораму народного світосприйняття» та осмислення всього суцього, оскільки ще «споконвіку вишиванка для українців була не просто одягом, а оберегом – символом здоров'я, краси, щасливої долі та єднання з душею свого народу» [16, с. 358–364].

Так, у цьому контексті Н.В. Кардаш зазначає, що «про відомі символи можна судити за збереженими старовинними предметами, фрагментами переказів, піснями й обрядами. Змінюються звичаї, одяг, інші форми матеріальної культури, але символи зберігаються тисячоліттями. Такі символи могли відігравати роль магічних формул і були графічно зафіксованими моліннями, зверненням до вищих сил» [17, с. 54–65]. На основі стародавніх Космологічних символів у народі створена своя система назв, таких як «баранячі ноги», «кучері», «гребінчики», «кривульки», «сосонка», «перерва» тощо. Крім компонування знаків у вишитих орнаментах їх окремо використовували у вишиванні; особливо це видно на дуже старих зразках. Як пише Н.В. Кардаш, «людська думка могла відобразитися за допомогою низки пов'язаних загальним змістом малюнків, а проте «людина є складовою Всесвіту, тому теж складається з першоелементів вищеназваних стихій» [17, с. 54–65].

Виявляючи витоки вишиванки в контексті її соціального буття, Ю.І. Нікішенко зазначає, що «рослинний світ – дерева, квіти, трави – міцно і традиційно вкорінений у свідомості українського народу. Пишна природа, літнє різнотрав'я не може залишити людину байдужою, тому рослини присутні і в піснях, і в казках, і в приповідках; із ними пов'язані повір'я та забобони, вони є неодмінними атрибутами лікувальних та магічних дій, родинно-побутових та календарних обрядів» [18, с. 30–35].

Загалом на основі досліджень можливо встановити, що геометрично-графічний орнамент, особливо рослинний, є символічним кодуванням та перекодуванням різної інформації, передачею певних знань, які надають суттєві чинники для осмислення та переосмислення Всесвіту.

Досить показовим для української народної вишивки є символіка українського народного рушника, який є одночасно певним соціокультурним феноменом національного декоративно-ужиткового мистецтва. Згідно з думкою А. В. Селезньової, «кожен рушник має своє по суті символічне призначення, залежно від якого рушники утворюють два класи – функціональний та обрядовий, які, зі свого боку, складаються з декількох груп: 1) функціональної: утиральник (утирало, утирач) – це рушник для утирання обличчя та рук; 2) обрядової: візерунок символізував схід і захід сонця; такий рушник був ще й символом гостинності та доброзичливості [19, с. 192].

На нашу думку, на увагу заслуговують «Народні символи» в концептуально-графічних орнаментах, які створюють також уявлення про українську народну вишивку як особливий вид художньо-декоративного символізму. На основі дослідження С. Китової виявлено, що «найстаріші орнаменти

є геометричними. У символічно-геометричному орнаменті переважають кола, хрести, ромби, горизонтальні знаки землі, хвилясті лінії води, для яких характерна стрункість і чіткість. Для символічної кольорової гами рушників характерно те, що вони переважно вишивалися червоними, чорними й білими нитками. До найдавніших знаків, які символізують світотворення і світобудову, належать знаки Трійці: хрест, трикутник, шестикутна зірка, триколо, дерево життя та інші. Графіка кожного знаку лаконічна, чітка і промовиста, кожен підкреслює ту чи іншу характеристику триєдиної сили» [20, с. 17].

Для рослинного орнаменту рушника, за С. Китовою, характерно «зображення калини, дуба, листя, хмеля, маку, винограду, чорнобривців, лілеї, троянди, ягоди. Символіка рослинної орнаментики свідчить, що дерево життя – центральний символ, сповнений надзвичайно глибокого змісту. Його розглядають як своєрідну модель роду людського, як організація світу у просторі та часі. У багатьох дослідників Дерево життя – це зв'язок світу земного з небесним, філософське осмислення категорії вічності – минулого, сучасного й майбутнього; калина – найулюбленіше дерево українського народу» [20, с. 20 – 21].

В українській народній вишивці широко використовується зооморфна орнаментика. «На стародавніх вишиваних рушниках часто зустрічаються образи птахів: голуба, зозулі, пави, сокола, ластівки, соловейка» [21, с. 43-44]. Найчастіше у вишивці рослинні й зооморфні орнаменти поєднані з геометричними. Дослідження Р. М. Селівачова засвідчує, що «більшість рушників відображають християнські вірування вишивальниць» [7, с. 20].

Загалом результати дослідження свідчать про те, що символи як знаки були не тільки декоративними засобами, а насамперед просторовими геометричними символами, в яких із прямих і хвилястих ліній, прямокутників, розеток, ромбів, кіл та інших геометричних фігур створювалися композиції, що несли певне образно – смислове навантаження; це були символи сонця, місяця, зорі, вогню, води, землі, кохання, життя, а також знаки добра, багатства, родючості і краси.

На нашу думку, слід звернути увагу на те, що символіка використовувалася з конкретною інформативною метою й завжди мала певне образно-смислове навантаження, яке потребує «розкодування» для його розуміння. В контексті розуміння української народної вишивки як особливого виду художньо-декоративного символізму можна виокремити головні положення.

Задля створення уявлення і підтвердження думки, що українська народна вишивка є особливим видом художньо-декоративного символізму звертаємося до таких висновків: «орнамент вишивки та тканина як основний вид народного образотворчого мистецтва є способом художнього осмислення світу. За Л. С. Азарцевою, символи і знаки, що складають орнамент, – це зоровий образ, в якому закодована етнічна пам'ять [8, с. 98–111]. На думку Ю.О. Мельничука, «орнаменти, символи, знаки, нанесені на рушники, не лише передають інформацію про конкретні факти з історії народу (хоча подібна інформація там певною мірою існує), а й інформують про планетарну та космічну генезу, створення Людини, про інші форми Життя. Ці полотняні криптограми, котрі зуміли зберегти та донести до наших днів українські жінки як хранительки глибокої традиції, містять коди-ключі для розуміння того, за якими законами Творець збудував цей Світ. Якщо вникнути в суть вишивання, простежити форми цього мистецтва від давніх часів до днів нинішніх, то вимальовується яскрава картина самопізнання роду й народу. Кожен елемент, який висвітлюється в барвах і лініях, сягає глибинного світовідчуття далеких предків. Саме жінки створювали ці воістину міфологічні предмети, котрі належать реальності як предмети побуту та водночас виходять за рамки буденності завдяки характеру своїх художніх образів. За давніх часів та чи інша символіка використовувалася вишивальницями з конкретною інформативною метою та завжди несла певне смислове навантаження» [6, с. 5–10]. На думку С.В. Безпалька, символи і знаки «виокремлюють чотири головні функції орнаменту, зокрема конструктивну (підтримує тектоніку предмета і впливає на його просторове сприйняття), експлуатаційну (полегшує користування предметом), репрезентаційну (збільшує враження цінності предмета), психічну (діє на людину своїм символізмом, отже, хвилює або заспокоює її» [22, с. 11-18].

На нашу думку, можна виокремити головні положення досліджень, які надають уявлення про особливість символічного зображення та кодування інформації як, зокрема, особливої криптограми (за Ю.О. Мельничуком) [6, с. 5–10].

За результатами дослідження Н. Марусик-Жмендак, «на сорочці, як і на інших предметах, що входили до життєвого простору людини, могли бути наявними окремі міфологічні сюжети чи фрагменти креативних міфів; надані тлумачення рослинних орнаментів української народної вишивки». Увага в дослідженні приділена опису того, що «досить поширеним мотивом вишивки та витинанки є Світове Дерево. На вишивці дерево існує у своєму початковому графічному вираженні – у вигляді хреста, вишивається з листям і в безлистяному вигляді, відтворюється у пірамідальних формах. Вишивані дерева розгортаються в орнаментальні ряди, творяться як одиничні та парні зображення, великі і дрібні стилізації. Мотив Дерева Життя та «Світового Дерева» в українському орнаменті був символом порядку та перемоги над хаосом» [23, с. 16].

Для українців характерна відсутність повного зображення дерев і кущів в орнаментальних мотивах, натомість ціле замінюють частиною – квітами, листям, гілками. Тому зображення дубового листя можемо пов'язати із символікою дуба, який був сакральним деревом слов'янського світу, символом життя, сонця, вічності буття, довгого віку та структури світобудови ("світовим деревом"). У цьому випадку зображення дубового листя могло асоціюватися з кроною "світового дерева". Можливо також, що це зображення відносилось до легенд і міфів про "вмістилище душі" (згадаємо про його зображення в чарівних казках, у котрих йдеться про скриню на верхівці дуба, в якій зберігається смерть або сила антигероя). У такому випадку цей орнамент набував значення захисту від смерті» [18, с. 30–35]. М. І. Чумарна з цього приводу відзначає, що «коло як символ цілісності, божественної чистоти небесного світу в українській обрядовій символіці – це весільний вінок молоді» [24, с. 65]. На нашу думку, особливої уваги заслуговує Коло як символ вічності й безперервності буття, тому його зображення ми можемо побачити на композиціях із Світовим Деревом або Деревом Життя. Воно є символом божественної чистоти, тому часто зображається на весільних рушниках. Згідно із семантикою символів кожна лінія, фігура, число чи квітка мали своє значення. Ми даємо таке тлумачення давніх символів, які часто зустрічаються в декорванні сучасного одягу: мак, ромашка, лілія, троянда, калина [6, с. 5–10]. На думку Ю.О. Мельничука, «відносини між знаками, їхніми значеннями та розумінням визначають характер, специфіку й унікальність національної культури, трансляцію її культурного досвіду» [6, с. 5–10].

Висновки. На основі вищезазначеного можна зробити такі узагальнення і висновки:

1) українську народну вишивку як особливий вид декоративно-прикладного мистецтва характеризують такі особливості: різноманітність художньо-образних композицій, зумовлена різноманітними варіаціями як прикраса тканин одягового побутового та інтер'єрно-обрядового призначення;

2) історія вишивального мистецтва свідчить, що завжди створювалися співзвучні своєму часові складні орнаментальні композиції, в яких виявляються нашарування тем, образів і сюжетів різного історичного походження;

3) народна вишивка є орнаментальною скарбницею колективного генія, в ній втілено чудеса народної вигадки, фантазії на засадах геометризованого методу зображення краси землі, природи, сонця, людини;

4) в українській народній вишивці досить чітко відображене образно-символічне орнаментальне багатство народного мистецтва, яке дає численні зразки геніальних композицій, що мають високий рівень художнього трактування і в інших видах народного мистецтва;

5) народна вишивка є унікальним вираженням народної графіки, вона зберегла й несе в собі особливу культуру народної декоративної лінії. Водночас у вишивці наглядніше і переконливіше, ніж в інших видах мистецтва, можна спостерігати народну винахідливість щодо методу розміщення мотивів на лінії, а ці лінії стеляться на тканині рівно, зубчастими або хвилястими виступами, строго організовуючи в лінійно-стрічковому ритмі безліч мотивів, образів, знаків;

6) класичні зразки геометричного орнаменту українського народної вишивки мають численні повтори різноманітних композицій геометричних орнаментів і характеризуються особливою вишуканістю, лаконічністю, художньою виразністю.

На основі аналізу народної символіки (орнаментальних мотивів та особливостей їх застосування) можна стверджувати, що українська народна вишивка є особливим видом

художньо-декоративного символізму, в якому орнаментация відбувалася за чіткою традиційною системою, пов'язаною із сакральною, символічною та естетичною функціями.

Перспективи подальшого дослідження проблеми. Це дослідження української народної вишивки як особливого виду художнього переосмислення Всесвіту свідчить, що зазначена тема може бути подовжена до розкриття, особливо в контексті її образно-символічного вираження та трактування закладеного сенсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримський С. Б. Архетипи української культури. *Вісн. НАН України*. 1998. № 7–8. С. 74–87.
2. Попович М. В. Світосприйняття древніх слов'ян. Київ, 1985.
3. Добродум О. В. Світове Дерево як культурний символ єдності в різноманітті. *Універсальні виміри української культури*. Одеса : Друк, 2000. 216 с. С. 144–148.
4. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка Західні області УРСР : монографія / Р. В. Захарчук-Чугай. Київ : Наукова думка, 1988. 192 с.
5. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців. Київ : Балтія-Друк. Т.ІІ : Полісся, Карпати. 160 с.
6. Мельничук Ю. О. Семантика українських вишитих рушників. *Народне мистецтво*. 2004. № 3-4. С. 5-10.
7. Селівачов Р. М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія: навч. посіб.; Ін-т мистецтвознавств., фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, Київ. нац. ун-т культури і мистец., Київ. держ. ін-т декор.-приклад. мистец. і дизайну ім. М. Бойчука. 2-ге вид., допов. та випр. Київ : АНТ, 2009. 407 с.
8. Азарцева Л. С. Семіотичний аналіз українського та кримсько – татарського декоративного орнаменту: спільне та відмінне. *Культура України*. 2014. Випуск 46. С. 98–111.
9. Українська вишивка. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/kultura/ukrainska-vishivka-referat.html>
10. Воляннюк Н. М. Художньо-стилістичні особливості вишивки на рушниках тернопільської області першої половини ХХ ст. *Теорія та історія мистецтва*. 2014. № 7. С. 192.
11. Українська народна вишивка. URL: <http://about-ukraine.com/index.php?text=706>
12. Українські мотиви. Вишивка регіонів. URL: <http://ukrmotiv.in.ua/ua/statti/6-vishivka-regioniv.h>
13. Кара-Васильєва Т. В., Заволокіна А.О. Українська народна вишивка. Київ : Либідь, 1996. 96 с.
14. Лебеденко О. Вишивка як відображення традиційної культури України. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/792>
15. Радкевич В.О., Пащенко Г.М. Технологія вишивки. Київ: «Вища школа», 1997. 234 с.
16. Боряк О. Україна: етнокультурна мозаїка. Київ: Либідь, 2006. 328 с.
17. Глушко М.С., Гонтар Т.О., Горинь Г.Й. та ін. Вишивка. Українське народознавство : навч. посібник; за ред. С. П. Павлюка. 3-тє вид., випр. Київ : Либідь, 1991. С. 358-364.
18. Кардаш Н.В. Використання семантики української вишивки у декоруванні сучасного одягу. *Педагогічні науки*. 2014. Випуск 122. С. 54–65.
19. Нікіщенко Ю.І. Символіка рослинних орнаментів української вишивки початку ХХ ст. *Наукові записки. Теорія та історія культури*. 2001. Том 19. 2001. С. 30–35.
20. Селезньова А. В. Український рушник як культурний феномен національного ужиткового мистецтва. *Етнотдизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2 : зб. наук. праць / редкол. : гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 217-224.
21. С. Китова. Полотняний літопис України. Черкаси, 2003.
22. Л. Гарбузова. Вишивки Полісся. *Народне мистецтво*. 1999. № 3–4.
23. Безпалько С. В. Регіональний орнамент у дизайні одягу. *Вісник [Київського національного університету культури і мистецтв]*. Мистецтвознавство. 2014. Вип. 30. С. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2014_30_4
24. Марусик-Жмендак Настасія. Символіка рослинного орнаменту. *Час і Події*. 2009. № 32. URL: <http://www.chasipodii.net/pv/5257/>
25. Чумарна М. І. Вишивання долі. Львів: Априорі, 2009. 88 с.

REFERENCES

1. Krymskyi S. B. Arkhetypy ukrainskoi kultury. Visn. NAN Ukrainy. 1998. № 7–8. S. 74–87.
2. Popovych M. V. Svitospriyniattia drevnikh slovia. K., 1985.
3. Dobrodum O. V. Svitove Derevo yak kulturnyi symvol yednosti v riznomanitti. Universalni vymiry ukrainskoi kultury. Odesa : Druk, 2000. 216 s. S. 144–148.
4. Zakharchuk-Chuhai R. V. Ukrainska narodna vyshyvka Zakhidni oblasti URSS : monohrafiia / R. V. Zakharchuk-Chuhai. K. : Naukova dumka, 1988. 192 s.
5. Kosmina O. Yu. Tradytsiine vbrannia ukraintsiv. K. : Baltiia-Druk. T.II : Polissia, Karpaty. 160 s.
6. Melnychuk Yu. O. Semantyka ukrainskykh vyshytykh rushnykiv. Narodne mystetstvo. 2004. № 3-4. S. 5-10.
7. Selivachov R. M. Leksykon ukrainskoi ornamentiiky (ikonohrafiia, nominatsiia, stylistyka, typolohiia: navch. posib. / M. R. Selivachov; In-t mystetstvoznavstv., folklorystyky ta etnolohii im. M. Rylskoho NAN Ukrainy, Kyiv. nats. un-t kultury i mystets., Kyiv. derzh. in-t dekor.-pryklad. mystets. i dyzainu im. M. Boichuka. 2-he vyd., dopov. ta vypr. K. : ANT, 2009. 407 c.
8. Azartseva L. S. Semiotychnyi analiz ukrainskoho ta krymsko – tatarskoho dekoratyvnoho ornamentu: spilne ta vidminne. Kultura Ukrainy. 2014. Vypusk 46. S. 98–111.
9. Ukrainska vyshyvka. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/kultura/ukrainska-vishivka-referat.html>
10. Volianiuk N. M. Khudozhno-stylistychni osoblyvosti vyshyvky na rushnykakh ternopilskoi oblasti pershoi polovyny KhKh st. Teoriia ta istoriia mystetstva. 2014. № 7. S. 192.
11. Ukrainska narodna vyshyvka. URL: <http://about-ukraine.com/index.php?text=706>
12. Ukrainski motyvy. Vyshyvka rehioniv. URL: <http://ukrmotiv.in.ua/ua/statti/6-vishivka-regioniv.h>
13. Kara-Vasyliieva T. V. Ukrainska narodna vyshyvka / T. V. Kara-Vasyliieva, A. O. Zavolokina. K. : Lybid, 1996. 96 s.
14. Lebedenko O. Vyshyvka yak vidobrazhennia tradytsiinoi kultury Ukrainy. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/792>
15. V. O. Radkevych. H. M. Pashchenko Tekhnolohiia vyshyvky. – Kyiv, «Vyscha shkola», 1997.
16. Boriak O. Ukraina: etnokulturna mozaika. Kyiv: Lybid, 2006. 328 s. il.10. Vyshyvka. Ukrainske narodoznavstvo : navch. posibnyk / [M. S. Hlushko, T. O. Hontar, H. Y. Horyn ta in.] ; za red. S. P. Pavliuka. 3-tie vyd., vypr. -Kyiv : Lybid, 1991. S. 358-364.
17. Kardash N.V. Vykorystannia semantyky ukrainskoi vyshyvky u dekoruvanni suchasnoho odiahu. Pedagogichni nauky. 2014. Vypusk 122. S. 54–65.
18. Nikishenko Yu.I. Symvolika roslynnykh ornamentiv ukrainskoi vyshyvky pochatku KhKh st. Naukovi zapysky. Tom 19, Teoriia ta istoriia kultury / Natsionalnyi universytet "Kyievo-Mohylianska akademiia". 2001. S. 30–35.
19. Seleznova A. V. Ukrainskyi rushnyk yak kulturnyi fenomen natsionalnoho uzhytkovoho mystetstva. Etnodyzain u konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrozhennia ta yevropeiskoi intehratsii. Kn. 2 : zb. nauk. prats / redkol. : hol. red. M. I. Stepanenko, uporiad. i vidp. red. Ye. A. Antonovych, V. P. Tytarenko ta in. Poltava : PNPu imeni V.H. Korolenka, 2019. S. 217-224.
20. S. Kytova. Polotnianyi litopys Ukrainy. Cherkasy, 2003.
21. L. Harbuzova. Vyshyvky Polissia. Narodne mystetstvo. 1999. № 3–4.
22. Bezpalko S. V. Rehionalnyi ornament u dyzaini odiahu. Visnyk [Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv]. Mystetstvoznavstvo. 2014. Vyp. 30. S. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2014_30_4
23. Marusyk-Zhmendak Nastasiia. Symvolika roslynnoho ornamentu. Chas i Podii. 2009. № 32. URL: <http://www.chasipodii.net/pv/5257/>
24. Chumarna M. I. Vyshyvannia doli. Lviv: Apriori, 2009. 88 s.

Butenko Eleanor Gennadiyevna

Student at the Department of Theory and Methodology of Decorative Arts
of the Graphic Arts and Graphic Faculty
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”
26 Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

UKRAINIAN FOLK EMBROIDERY AS A SPECIAL KIND OF ARTISTIC RETURNING OF THE UNIVERSE

The article reveals the historical origins of Ukrainian folk embroidery. Based on the purpose of the study of the history of Ukrainian folk embroidery in the context of decorative and applied arts, it is necessary to outline its essential cultural foundations. The opinion that Ukrainian folk embroidery is a special kind of artistic and decorative art is substantiated. It is stated that despite the wide range of publications on Ukrainian folk embroidery, one of the important tasks is to highlight the fact that ornament and weaving, as a form of folk arts and crafts, is a way of artistic understanding and rethinking the whole universe, and although in modern culture ornament is no more than an ornament, but once these patterns were important, and therefore the disclosure of the semantics of ancient symbols is an extremely difficult and important task in this context. The conclusions stipulate that Ukrainian folk embroidery is an important artistic value that performs an aesthetic, cognitive, communicative function; it is established that Ukrainian folk embroidery as a special kind of decorative and applied art is characterized by a variety of artistic and figurative compositions, it embodies the wonders of folk fiction, fantasy on the basis of a geometrized method of depicting the beauty of earth, nature, sun, man; the Ukrainian folk embroidery quite clearly reflects the figurative – symbolic ornamental richness of folk art, which gives numerous examples of ingenious compositions that have a high level of artistic interpretation in other types of folk art; folk embroidery is a unique expression of folk graphics, and it has preserved and carries a special culture of folk decorative line. Based on the analysis of folk symbols – ornamental motifs and peculiarities of their application, it is stated that Ukrainian folk embroidery is a special kind of artistic and decorative symbolism, where ornamentation took place according to a clear traditional system associated with sacred, symbolic and aesthetic functions.

Prospects for further research of the problem are determined, where it is stated that this study of Ukrainian folk embroidery as a special kind of artistic rethinking of the universe shows that this topic can be extended to disclosure, and especially in the context of its figurative expression and interpretation of meaning.

Key words: embroidery, folk embroidery, ornament, image, symbol, sign, artistic understanding of the world.